

ՏԵՐ ԵՒ ՏՆՕՐԵՆ
ՅՈՒՀԱՆՆԵՍ ԵՄԱՆՈՒԼ

ԽՐԱԳՐԱՏՈՒՆ

Գ. ՊԵՏԻՍ, ՂԱԼԱՏԻՍ, ԷՍԻՒ ՊԵՏԻՍ ՕՍՏԱՆԻ

Խմբագրութեան ուղղութեամբ նամակ կամ այլ գրութիւն ետ չի դարձուիր

Bureaux du Journal "HAÏRÉNIX",
GALATA, ancien local de la BANQUE IMP. OTTOMANE

10 ՓԱՐԱՅ

ՄԱՋԳԱՅԻՆ, ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

10 ՓԱՐԱՅ

ԽՐԱԳՐԱՏՈՒՆ			
ԱՐԴԱՐԱՐԱՐԱՆ			
ԽՐԱԳՐԱՏՈՒՆ ԳՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ			
Պարբերական	Համար	Գրքեր	Գրքեր
1	300	75	75
2	150	40	40
3	300	100	100
4	150	50	50
5	75	25	25
6	300	25	25
Օրացուցիկ			
Պարբերական	Համար	Գրքեր	Գրքեր
1	300	75	75
2	150	40	40
3	300	100	100
4	150	50	50
5	75	25	25
6	300	25	25

قلمه اسكي باق عثمانیه
خبر نيك فرستى اداره خاتمه

ԱՇԽԱՐՀԱՑՈՅՑ ՔԱՐՏԵՍՆԵՐ

Պրիմէն 30-40 տարեկան ի վեր բացակայ գտնուող հայ մը եթէ որ մը հոս վերադառնայ, ուղէ մասէն տեղեկանալ մեր կրթական յառաջդիմութեանը ու այդ նպատակով դպրոց մը այցելէ, ապա կանգնող պիտի առնէ եթէ յանկարծ աչքին առջեւ տեսնէ հայերէն աշխարհացոյց քարտէս, մը խեղճ մարդը պիտի կարծէ թէ Պրիմէն առջի օրը մեկնէր է ու նոյն օրն ալ վերադարձեր:

Կէս դար է որ Եւրոպայի քաղաքական աշխարհագրութիւնը հիմնովին փոխուած է, գրեթէ վերի վայր չըլլած է, ու սակայն հայ տղան որ օտար լեզու մը չգիտեր եւ իր նախնական ուսումը պիտի ընէ հայերէն լեզուով, տակաւին իր աչքին առջեւ պիտի տեսնէ քարտէս մը որուն մէջ Ալպան-Հոթէնը Թրանսայի մաս կը կազմէ և վերջերս Աւստրիոյ կը պատկանի:

Ժամանակով խեղացի հայ մը որ թէ եր Բուքարէս կը սիրէր և թէ կըրթութիւնը, մտածեր է թէ մեր նոր հիմնուելիք կրթութեան մէջ աշխարհագրութիւնը մեծ տեղ մը պէտք է գրաւէ, եւ թէ առանց քարտէսի աշխարհագրութիւն կառնի չէ սորվիլ: ու այդ ողջախոհ հայը, Յովհաննէս պէյ Տատեան, պէտք եղած ծախքը հոգալով փոքրագրել տուած է վեներտիկ Միլիթարեաններուն ձեռքով աշխարհացոյց քարտէսներ որոնց վրայէն կը սորվին ժամանակին տղաքը իրենց աշխարհագրութիւնը:

Բայց անիկ ի վեր ո՛չ կրթական մարմին մը, ո՛չ ունեւոր հայ մը, ոչ քանի մը անձինք միասնաբար երբեք մտաբերեցին հետեւիլ Տատեանի օրինակին: Կրթական ինքնակրթութեան մէջ հին ամբողջ մը շատ աւելի լաւ գիտէ եղեր «մեծկալութեան սկզբունքներ», քան թէ հիմա կուսան «քարագագած» անձնաւորութիւնները:

— Բայց ի՞նչ հարկ կայ աշխարհացոյց տախտակ մը փորագրելու: ո՛չ ապաքէն եւրոպական լեզուով լրութի կան: աշխարհագրութիւնը անփոփոխ է, թող մեր տղաքը Ֆրանսերէն քարտէսի մը վրայէն սորվին:

Ապահովաբար նախ այս առարկայով կրթութիւնը պիտի ընեն մեր ըրած նկատողութեան, ինչ որ ակներեւ կերպով ցոյց կուտայ թէ մենք ո՛չ նախնական կրթութեան կարեւորութիւնը ըմբռնած ենք, ո՛չ նախնական կրթութիւն տալ կուզենք, եւ ոչ ալ անոր ինչ ըլլալը գիտենք: Մեզի ինչ որ պէտք է՝ ամենէն առաջ նախնական կրթութիւնն է: ազգին պարտքը իր զաւկներուն էն առաջ լաւ նախնական կրթութիւն մը տալն է, և աշխարհագրութիւնը կենսական մաս կը կազմէ նախնական կրթութեան, օտար լեզու մը սորվիլը նախնական կրթութեան

ծրագրէն դուրս է: Արդ մեր տղոց ի՞նչպէս աշխարհագրութիւն պիտի սորվինքնեք առանց հայերէն քարտէսի: Եւ նոյն իսկ այն տղաքը որ իրենց նախնական կրթութիւնը պիտի չարունակեն մինչ երկրորդականը եւ բարձրագոյնը լաւագոյն չէ՞ որ աշխարհագրութիւնը սորվին իրենց առաջին տարիներուն մէջ:

Աստիճակ դառն կան դաւաճները: հիմա ամէն դաւաճ դպրոց ունի՝ շատ գիւղեր իրենց նախակրթարանները, եւ հայերէն լեզուի, թուաբանութեան սկզբունքներու հետ աշխարհագրութեան սկզբունքներ սորվցնելու հարկ չկայ:

Ձը մտնանք նաեւ կարգացող հասարակութեան այն ստուար մասը որ հայերէնէն զատ ուրիշ լեզու չը գիտեր: Հազարաւոր են անոնք, ու ամէն օր օրագիր կը կարդան, կը հետաքրքրուին քաղաքական խնդիրներով, բայց ոչ ոք կրնայ, երբ ուղէ իսկ, աշխարհացոյցի մը վրայէն հետեւիլ օրագրին մէջ կարգացած քաղաքականներուն: Աշխարհացոյց քարտէսը բանալի մըն է, ուղեցոյց մըն է քաղաքական օրագիր կարգացողներուն համար:

— Եւ ծախքը, ա՛յն ո՛վ պիտի վճարէ, պիտի ըսեն:

Քարտէսի համար բաւական ծախք կ'երթայ, բայց այդ ծախքը անօգուտ տեղը չըլլար, եւ ոչ ալ կորուստ մը: աշխարհացոյց քարտէս մը փորագրողը իր ծախքը քիչ աւտնուան մէջ կը գոցէ: Մենք չենք սպասեր որ ուսուցիչ մը ինչպէս դասադիրը կը չինէ, այնպէս ալ քարտէս չինել տայ: Կա՛մ կրթասէր ունեւոր անձ մը այդպիսի գործի մը դրամագլուխ դնելու է, եւ վաճառումէն հանելու է իր ծախսը: Եւ միթէ Եւրոպայի մէջ հաստատուած Միլիթարեան վանքերն որք այնքան դիւրութիւններ ունին չէ՞ն կարող այսպիսի գործ մը ընել: Աշխարհիս հինգ մասերու մէջ մէկ քարտէս, եւ մէջ մըն ալ երկու կիսագլուխի քարտէս մը կը բաւեն մեզի լրութի:

Մտնալու չէ որ հայերէն աշխարհացոյց քարտէս մը միայն թուրքերոյ Հայոց դպրոցներուն եւ ժողովրդին համար չէ որ կրնայ դրժածուիլ, ուրիշ երկիրներու մէջ բնակող հայերն ալ կրնան մեծապէս օգտուիլ անոնցմէ: Հայերէն քարտէսը տեղական լեզու, բարբառ չունի որ դժուարութիւններու հանդիպի:

Ներքեւի է նաեւ յուսալ թէ Ուսումնական խորհուրդը ո՛ր է կերպով նախաձեռնութիւն մը կրնայ ունենալ: Ծառ մը դիւրութիւններ ունի այդպիսի բան մը ընել տալու համար: Իրաւ է որ մեր Ուսումնական խորհուրդը այսպիսի գործերու չձեռնարկէր: վարժապետներու դատաստան, վկայագիր, ահաւասիկ այդ կրթական կարեւոր պաշտօնական մարմինը գործունէութեան չըլլանակը: բայց ժամանակը չէ՞ որ Ուսումնական խորհուրդը մը աւելի ուղղակի մասնակցութիւն մը ունենայ մեր կրթական գործին մէջ:

ՍՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԵՐԵՆ ԲՆԱԳՐՆԵՐՈՒՆ

Ահաւասիկ Պ. Նորայր Յիւզակցացիի կողմէ հոգով Արքայական Տէր Լիւնի Ազգայնական Ներկայացուած տեղակալ, ձեռն արքայական Բրոք Է. Թէլզլիի Այդ տնտեսական առաջին մասը կը թափանցեն ի տնտես, օրհակներուն համար բանասերները չըկերպ: հիւանդիկն է բաւառնութեան և քննարկը:

Հայ մատենագրութիւնը որ բաւական հարուստ է եւ ընդհանրապէս կարծուած էն աւելի շահեկան, միջին աչքը պէտք է զգածին չափ ծանօթ չէ օտար գիտնականներուն եւ նոյն իսկ Հայոց, Բաղի, մեր մատենագրութեան այս անկատար ծանօթութիւնը վերագրուելու է աւելի քան երեք հարիւր տարիէ ի վեր հրատարակուած բնագիրներուն ստիպուածութեան, որք մեր գրական հարստութեան հազիւ քառորդը կը ներկայացնեն, ու երկրորդ՝ ձեռագիրները զանազան վանքերու մէջ ցրուած ըլլալուն: Անհոս գտնվելով թաղուած կը մնան Էջմիածին, Նիւսապատ, Ղեւզ, Վան, Երզնի, Ս. Ղազարի վանքերուն մէջ, զիստուրեւ միայն ինչիւրիւ, Այս պայմաններուն մէջ անհնար է ճիշդ գրիտ գաղափար մը կազմել մեր գրական իշխանութիւններուն կարեւորութեան վերայ, միջոց չկայ իրարմով լուսաբանել եւ լրացնել մատենագիրները, հաւաքել ու բարեփոխել բնագիրներն որք մեծ մասամբ անգիտութիւն հրատարակուած են:

Քսան եւ հինգ տարիէ ի վեր մեր դասական հեղինակներուն ինչպէս եւ անկամայ դարեւոր մատենագիրներուն մէջ արդարագրութեան ձեռնարկելու բաւական չափ վառուած է, տպագրութիւն մը որ ճոխացած ըլլաւ բոլոր կարեւոր պէտքեր ստիպութիւններով, քննադատական ծանօթութիւններով եւ մեկնութիւններով: Խորագրէն համարում էր — եւ համարում էր — միշտ — թէ ո՛ր է հայ հեղինակ մը օտար լեզուի թարգմանելու եւ զայն քննադատութեան ենթարկելու առաջ պէտք է զայն վերաբնդել, եւ թէ մեր բոլոր բնագիրներուն գիտնական հրատարակութեան յետոյ պէտք է կազմել հայ քննադատութիւնը եւ բառարանը: Միջին հիմա ասոր հակառակը բարձր է: Օրինակի համար Սորենացիի թարգմանած են լատիներէնի, ֆրանսերէնի (երկու անգամ), իտալերէնի (երկու անգամ), ուսերէնի (երկու անգամ), քաղաքներէնի, աշխարհաբար հայերէնի, զանազ նախապէս ճշգրտուած բնագիրն, որ խնդրուած է անիմաստ բաներով, հակասութիւններով եւ ամէն տեսակ սխալներով ընդօրինակուածներն աղիտութեան եւ չքառարակութեան անսպասելիութեան: Եւ վերջերս Լանկուայի ոգորմով թարգմանութեան վրայէն է որ գերման գիտնական մը, Ալֆրէտ Ֆրանկ, համարում էր անիմաստ ու անհիմն զատուածները ըրած է մեծ պատմագիրն վրայ, նոյն բանը կրնամ ըսել Ազգայնական գեղարք, Փաւստոս Բիւզանդացիի, Ղազար Փարպեցիի, Արիստակէս Լաստիվերտացիի եւ այլադի ուրիշներու:

(¹) Երբոր 1876ին Ս. Ղազարի վանքը այցելեցի, չուզեցին ինձի ցոյց տալ մէկ քանի ձեռագիրներ զորս կ'ուզէի ընել, ըսէ ճշգրտ համար լուսաբանական եւ բժշկական մէկ քանի բառերու իմաստը: (այդ միջոցին Ֆրանկի քաղաքներէնի կ'աշխատէի): Բայց ջերմագին չտրուակելով ընդմիջեցի: Անտոնեան Հայերէնը որք 1879ին ի Կ. Պոլսի վեհաձեռն ասպիլականութիւն ընծայեցին ինձի, իրենց ձեռագիրներու հաւաքածոյն ուսումնասիրելու ամէն դիւրութիւն տալով: Վերջերս ալ Վիեննայի Միլիթարեան Հայերէնը յայտարարեցին ինձի թէ իրենց մատենագրութիւն ձեռագիրները տրամադրութեան ենթարկելու: Թող ներքեւ ինձի այստեղ ջերմ երախտագրութիւնս յայտնել իրենց:

համար, Դաւալ հայերէն զանազան քննադատութեան, թերեւս շատ պիտի դարձան միասնաբար յայտարարելով որ կը ըզլանդակեն բազմաթիւ վրիպանքներ եւ խաբարանութիւններ որք առանց վարանելու վերագրուած են մեր լաւագոյն մատենագիրներուն եւ ներկայացուած իր բերականական գեղեցիկ կանոններ, մինչդեռ բառարաններն ալ իրենց կողմէ կուտան մեզ բազմաթիւ բառեր որք գոյութիւն չունին մեր լեզուին մէջ, ինչպէս եղջերուաբար ընուծեան մէջ, կամ թէ բառագիրներուն տուած նշանակութեան ըզլորովին տարբեր նշանակութիւն ունին:

Ուրեմն ստիպողութիւն, եւ շատ մեծ ստիպողութիւն կայ մեր հեղինակները հրատարակելու խոցածիտ սրբագրութեան մը եւ անոնց իւրաքանչիւրին քննադատութիւնը վերակաշար ըզլորովին նոր հիման մը վրայ: Որովհետեւ ամէն բան նորէն սկսելու է, պատմութիւնը, աշխարհագրութիւնը, հնարագործութիւնը, ժամանակագրութիւնը, լեզուին քերականութիւնն ու բառարանը, մատենագրութեան պատմութիւնը, ինչպէս որ ջանքով, Կոնստանտնուպոլսի, Ազգի Եւ Բազարատեւի Միլիթարեաններուն աշխատութիւնները, որք իրենց հրատարակութեան ժամանակն ի նկատ առնելով շատ ցնահատելի են, ալ չեն ծառայեր պատմութիւնը, աշխարհագրութիւնը եւ հին լեզուն կատարելապէս ճանաչելու, այնպէս ալ Հ. Փարպեցիի Զարպանդեանի գրքերուն նման գործեր կրնան հետազոտողները մոլորեցնել իրենց անկատար կամ անճիշտ տեղեկութիւններով:

Այն յուսով որ առնչակցներս հետաքրքրուին հայ հեղինակներու այդ քննադատական հրատարակութեան, որուն արժանատիւ կ'ըզմայի, 1880ին ի Պոլսի հրատարակելու բանասիրութեան վերջ մը՝ Հայկական Բանասիրութեան վերնագրով, երկու մասի բաժնուած տեսակով մըն է այդ: Առաջինին մէջ երդին ժիւրդ զարպած երեսունի չափ մատենագիրներու 200 հատուածները ուղղեցի: Երկրորդին մէջ վերահաստատեցի ճիշդ նշանակութիւնը քսան բառերու, որոց մասին բոլորովին սխալած էին մեր բառարաններէն հինգը, եւ թող տարի ետքը Ստեփան մի մէջ սկսայ հրատարակել Քննադատութեան վերնագրով: Բնագրէն հանդէս մը, որուն միակ նպատակն աշխարհագրութեան եւ լեզուին վերաբերել ինչորեքով զարգիլ: Առաջին պարբերակը հրատարակուեցաւ 1887 մայիս 15ին եւ երկրորդը ու վերջին պարբերակը նոյն տարուան դիկտմբեր 3ին: Թէպէտ 1881ին Հայկական Բանասիրութեան համար 500 Ֆրանքի վարձատրութիւն մը ստացայ իգլորեանց 600 ռուպլի մը արժանակէն, ու թէպէտ Քննադատութեան վերնագրով, հին բարեկամութիւններ վատակեցայ, հետզհետէ կը համարուի թէ իմ ծրագիրս անիրագործելի է: անոր յաջորդաւոր ամենէն առաջ կախում ունէր բոլոր մասնաւոր մատենագրաններուն մէջ ազատ մտքը ունենալու:

Մտածեցի թէ կրնայի թերեւս ծառայութիւն մը մատուցանել օտար հայագէտներուն եթէ հատորի մը մէջ ամփոփել միջին հիմա մեր հին բնագիրներուն վրայ կատարած սրբագրութիւններս: Աւստի մէջ Բրոք. Պ. Ֆրերտիի Միլիթար կը փախաքի Կորեանի վերջի Ս. Մարգարէի եւ Թովմաս Արծաթեանի Պատմութեան սրբագրութիւնն ունենալ: Իտալիոյ մէջ գիտնական բարեկամ Բրոք. Պ. Է. Թէզա կ'ուզէ Ղազար Փարպեցիի պատմութեան եւ Ստեփան Կալիսթիանի նոր հրատարակութիւն մը: Յարանայի մէջ Բրոք. Օ. Գառիէր եւ Անգլիոյ մէջ Պ. Ժ. Ա. Շրունք գոյն Սերեոսի Պատմութեան երկու տպագրութիւններէն: Արդ շատ ուրիշներու հետ այդ մատենագիրներն ալ ուսումնասիրած եմ իմ Նախնի գործին մէջ, որուն

հիմա կ'աշխատիմ ըզլանդակ ուսովս ու ետանդովս: Իմ գործս կ'ըզգրկէ տասնեւըզ դարու շրջան մը, եղբիկի Եւ զանազան (Ե. դար) միջին Զարաբիս սարկուադի պատմութիւնը (Ժ. դար): Թաւանութիւն չունիմ թէ լուսաբանած եմ մեր հեղինակներուն մէջ գտնուող բոլոր մեթ կամ հակաձայնութեան ենթակայ տեղերը, զայն անշարժող բոլոր աղաւաղել հատուածները: Բայց յուսամ թէ 10.000 անգամ ուղղութիւն պիտի օգնեն զայնս աւելի լաւ հասկնալու եւ անցնալ ընդ նադատներու բազմաթիւ սխալ կարծիքները ուղղելու: Եւ երբոր ուրիշներ, ինձմէ աւելի երջանիկ, կարող ըլլան այս կամ այն մատենագիրն բազմաթիւ ան արագ գրուած տպագրութիւնն ընել, կրցածին չափ իրենց գործը զիւրաբանցած ըլլալու զոհուածութիւնը պիտի աւանդուին: Հիմա օտարի պիտի ցոյց տամ թէ ինչ կ'արկով կը կատարւի մեր քննադատութեան սրբագրութիւնը, վստահ ըլլալով որ ամենին խիստ քննադատութեան օրհններուն համաձայն պիտի նկատուի այդ կերպը:

Ամենէն առաջ ապագայ զարգացումներուն մէջ մը Զարեհ Բեկեւեկեան Եւրոպայէն հեռացուեալ համար էր, թէ խոհական, ճշգրիտ, իր գիտութեան ու հիմնական տարիներին համաձայն բաներ ըսել ուզած է: Երբոր կը տեսնէի թէ հեղինակը կը յիշատակէ մասնաւոր բան մը զոր չէի կրնար մեկնել իր գործին միջոցաւ, թէ իր մտածումը պարզ, հասկանալի կամ անհեթեթ կ'երեւնար ինձի, թէ իր ոճը համաձայն չէր իր ազգած գրութեան քննադատութեան եւ բառարանին, կանգ կ'առնէի եւ ինքնին կը հարցնէի:

1. Հեղինակը այստեղ ուրիշ տեղէ՞ մը առած է, եւ իր աղբիւրը կրնայ հանելու լուծուած տալ ինքի: 2. Արդեօք յատուկ անուն մըն է զոր հրատարակելները հոստարակ անունի մը տեղ առած են, 3. կամ հասարակ անուն մը յատուկ անունի տեղ: 4. Կատարութիւնը սխալ է: 5. Արդեօք ետքէն աւելցուած հատուած մը կամ լուսանցքին վրայ գրուած անկում թիւն մըն է որ անգիտութեան քննադատին մէջ մտցուած է, 6. կամ գլուխի մը վերջը որ յաջորդ գլուխին խորագրին հետ չիփոխուած է, 7. կամ գլուխի մը սկիզբը որ նոյն գլուխին խորագրին հետ չիփոխուած է, 8. Պատմական անունի մը տեղ առած են, 9. կամ էջերու ետեւաւանդութեան մը: 10. Ընդօրինակողը սխալ է արդեօք տառ մը ուրիշ տառ մը կարծեմ, 11. կամ բառ մը ուրիշ բառ մը, 12. սխալ ըմբռնելով կրճատում մը, սկզբնաւորում մը, պատկեր մը կամ գաղափարանուն մը, 13. իրարու միացնելով երկու երեք տարբեր բառ, 14. կամ միասնաբար իրարմէ բաժնելով, 15. բառին մէջ հատուած մը ամբողջ կամ յաջորդ բառին կցելով, 16. բառի մը առաջին տառը կրկնելով նախորդ բառին վերջը, 17. կամ քանց ընելով բառի մը սկիզբի տառը, որ միասնաբար առջի բառին վերջին տառն է, 18. նոյն վանկը կրկնելով բառի մը մէջ, 19. կամ յազուակով նոյնաձայն վանկ մը, 20. բառի մը վանկերը եւ տառերը տեղափոխելով:

ՆՈՐԱՅՐ ԲԻԻԶԱՆԴԱՆԻ

1872 Ի ԵՐՈՒՍԱԼԵՄԸ

ԿՅՎՏՈՒՆ ԵՐՈՒՍԱԼԵՄԸ

Սարգիս վարդապետ, միամիտ էր եւ ընչ մը ազան: Օր մը լսեց թէ վանքին մէջ գրողութիւն կ'ըզած է, գիւղեր կ'երթայ եւ եղբիւ վարդապետի զոհակը կը դարնէ թը թը: Եղբէն ներսէն: «Ողջո՞ն է»: Սարգիս զրոյն: — Ո՛չ: ապաքէն Տէր Աստուած տէր մըն է: Եղբէն ներսէն: «Դրունքը փախալ են, ի կալով եւ ի հընձանէ՞ գաս»: Սարգիս զրոյն: «Ո՛չ ի կալով եւ ոչ ի հընձանէ գամ, այլ Տէր ա»

ուսանող զին առ քննչ: Եղիշէ այս լսե-
լուն պէս զգալով թէ վաճառի համար
բարի ըլլալու է, ուրախութեամբ զուար-
կը բանայ եւ Սարգիս վարդապետ կ'ա-
ղաչէ որ քանի մը հատիկ ոսկինքը Ե-
ղիշէ վարդապետ պահէ իր անտուկին
մէջ: Եղիշէ կ'ընդունի: Այլ սակայն Սար-
գիս վարդապետի զուարճութիւնը կ'ախ-
չի, երեք գիշեր անքուն կ'մնայ, միտ-
մբտութեամբ առած է զինքը, զի ոսկինքը
բոլորով չեն, ուստի գիշեր մը նորէն Ե-
ղիշէին դրան թըք թըք կը զարնէ, որ
ներսէն կը հարցնէ թէ «Ողջն է՞»: Սար-
գիս զբաւնէ. «Բայց ինչ զգուշացող ողոր-
մութեան, զոր որդաւով կարգամ առ
քննչ: Եղիշէ ներսէն: «Այս դուռն Տեառն
է եւ արդարք մտանն ընդ սա: Սար-
գիս զբաւնէ. «Ողջն է՞ միայն արդարք,
այլ եւ մեղաւորք մտանն ընդ սա ա-
պախարութեամբ»: Յետոյ երբ Եղիշէ
զոտար կը բանայ Սարգիս լալաղին
կը յայտարարէ թէ երեք օրէ ի վեր ու-
կինքուն համար քնացած է: Եղիշէ ի-
րաւունք տալով, Գրիստոսի սա խօսքը
«Ձի ուր գտնէք ձեր բն, անդ եւ սիրտը
ձեր եղիցին» ըսելով կ'ընտելն ոսկինք-
ը: Սարգիս երբ կը մեկնի, Եղիշէ դու-
ռը գոցելով Սարգիսի ետեւէն կը մտնայ:
«Արժանք թըք ընդ քննչ ի կորուստ եղիցի»: Սար-
գիս զբայ լսելուն պէս դրան կը պո-
ռայ. «Ողջ ապաքին եւ ծառայ տեսան
Աստուծոյ եւ եւ ոչ որդի կորստեան»: Եղիշէ
ներսէն կը պատասխանէ. «Ողջ որ
կարէ ծառայել Աստուծոյ եւ մամոնային»: Այս-
ով Սարգիս վարդապետ Եղիշէի յա-
ջորդած է, այսինքն ժամօրհնող է:

Կարապետ սարկաւազ Պարտիզակցի,
այսօր վաճառ վարդապետ, վաճառի ա-
մենէն զուարճաւորն ու ծաղրածուն էր:
Ամէն տեղ կը մտնէր ու կ'ընէր, զպի-
նեռու երբեմն կը դասախօսէր, ինչպէս
քաղաքացի բնիկ տղայոց Դպրոցին ալ
դաստառու էր: Տարօրինակ էին իր զա-
սերն որք իբր թէ Ռեալիստներէ քաղ-
ուածք էին. զպիւնքուն կը դասախո-
սէր. «Երբ կը քաղք, երբեմն երբեմն
ետեւիդ նայեցէ, վաճառիդ դժբաղդու-
թիւնը առնելի մարդուն ետեւէն գալով
յանկարծ կոնակը կը ցատքէ, քան առ-
ջեւէն գալով կը դիմաւորէ»: Ամէն
անգամ որ քանգատ ըլլար Պարտ-
իզակցիին համար Տեսչի Պարտի-
զակցիին, կը պատասխանէր. «Համբերե-
ցէք, չնորձեր կուգայ»: Եւ մարդարեւ
ուրեման ոչ ոք կը հաւատար բացի Եղիշէ
եւ Դուկաս վարդապետներէն:

Օր մը հարցուեցաւ Պողոս վարդա-
պետին, որ միաբաններու արտառոց
մակդիր զնեւու հաճոյքն ունէր, զոր օ-
րինակ Պետրոս վարդապետը որ կարճ ու
կտր մէկն էր, անուանած էր Սրի-
տորոցու: Եւ Պարտիզակցիին համար
ինչ ունի մակդիր: Պողոս վարդապետ
ըսաւ. «Ողջը մի ընէք այդ Բզէզին,
ծանուցումն իր վրան է»: Պարտիզակ-
ցիին ալ այնուհետեւ հաւատարիմ մնաց
այդ տիտղոսին, վաճառի մէջ կը տղոր-
գար ու կը տղորդար, միայն թէ երբեմն
ալ կը կնէր:

Ահա այս զէմքերն էին որք պիտի
գային նստելին ի ժողով եւ Տնօրէն խոր-
հուրդ կազմելով պիտի կարծէին թէ՛ այլ
եւս հնար է զիւրաւ վճարել 12,000 ու-
կին պարտք մը: Արդէն Պարտիզակ-
ցիին հետադիւրս կը հասնէին յերու-
սաղէմ, որ միաբանական Ընդհանուր
ժողով կազմելով ըստ նոր կանոնա-

գրութեան Տնօրէն խորհուրդ ընտրուի եւ
վաճառի ելումուտոյցը զրկուի: Եւս հե-
ռադիրք կը շանտէին յայնժամ Երուսա-
ղէմ, երբ Սիմէոն եպիսկոպոս Սիւրի արդի
կաթողիկոսի ընտրութիւնը կատարելէ յե-
տոյ կը հասնէր:

Միաբանական ժողովի գումարումը
արդեւ կը հանդիպէր, վաճառի գի հոն
եւս զիւրաւարք: Դիւր արիւնջ մարդիկ
կային, որք կը դժուարէին թէ ըստ նոր
կանոնագրի սարկաւազներ քանի որ ձայն
պիտի ունենային այդ ժողովին մէջ, ու-
րեմն մօտաւորուէր Ս. Բարսեղի կործա-
նումը: Ինչ. սարկաւազները գտն ու
նստին, եւ խօսին, ուրեմն հին օրէնք
ու կարգ երթան բարոյ: Որքան որ առ-
ջա ընդդէմ էին սարկաւազներուն, այլ
միւս խումբը սարկաւազաց կողմն էր:
Պարտիզակցիին այս դժուարութիւնն աղա-
ուելու ելքը գտնել ուրիշ կերպով չմտ-
ածեց, բայց եթէ Սիմէոն եպիսկոպոսի
խորհուրդն առնուի, որ—ուրեմն այլով ա-
մէն բան աւելի կապելու քննարկութիւն—
կարծիք յայտնեց թէ սարկաւազները
չհրաւիրուին, բայց եթէ գտն, չարգի-
ւուին, իսկ եթէ չգտն, ալ առելի աղէկ:

Վերջապէս ժողովը գումարուեցաւ,
այլ սարկաւազներն ինքնօրհնաբար հազիւ
թէ գալով կը կծկուին, Սահակ եպիսկո-
պոս «Մեղայ Աստուծոյ», կը գոչէ խոշ-
րագոյն ձայնով, իբր թէ երկնքն կայ-
ծակ ի՞նչ ըլլար: Եղիշէ վարդապետ
սարկաւազները ցոյց տալով Պարտի-
զիս մրմնթաց. «Տէր տեսցէ եւ այց ա-
րասցէ», ալ Բանաւորաւ վարդապետ
սոյն փոքրիկ միջադէպը փակեց առաջար-
կելով որ Աւետարանը նախադնէ, Նի-
կիական ժողովին վկայութիւն բերելով:
Կարապետ եպիսկոպոս բաւ համարեց
եթէ յետ ընթերցման Աւետարանի սկսի
ժողովը, կ'ընթերց վարդապետ դիտեց թէ
«Հիւանդ երբ որ Աւետարան կարդա-
ուի»: Բայց Եղիշէ վարդապետ, իբրեւ
ժամօրհնող, Կարապետ եպիսկոպոսի
ձայնին յարելով ելաւ, բացաւ Աւետա-
րանը. ալ ինչ ընթերցու: Դիւր անհի-
Աւետարանը— եւ տեղի սեւեռելով նո-
րերու խորին, ուժով ուժով կը յեղին-
ղէր. «Պապականաց, կարկնաց, ել այ-
սին պիղծ»: Միծաղք ընդհանուր էին:

Ատենայեալի ընտրութեան պէտք կար
եւ ընտրուեցաւ Սիմէոն եպիսկոպոս,
միայն թէ Կարապետ եպիսկոպոս պըն-
դեց որ պէտք է կողմն առնուպիտ, այլ
ատենակալ, քանի որ Աստուածաշունչի
մէջ առնակալ բառը կայ: Ատենայեալ
սրբազանն հազիւ թէ յայտարարեց թէ
ժողովը բացուած է եւ օրակարգն է ել-
մըտացոյց եւ կազմութիւն Տնօրէն խոր-
հուրդ, անա ծանր խնդիր ծագեցաւ թէ
զրաբար խօսեցուէ թէ աշխարհաբար:
Բայց Ատենայեալ սրբազանը—միշտ ա-
մէն բան անուշ տեղը կապելով համա-
կերպով— առաջարկեց որ զրաբար խօ-
սիլ ուղղող զրաբար խօսի, իսկ աշ-
խարհաբար ուղղող աշխարհաբար, եւ
ինչն ալ աշխարհաբար խօսողին աշխար-
հաբար եւ զրաբար խօսողին զրա-
բար պատասխանէ: Ուր ուրեմն երբ
արձանագրուեցան զրաբարեանք ու աշ-
խարհաբարեանք, անտուեցաւ որ 72 ժո-
ղովականներէն միայն վեցը աշխարհա-
բարեան էին:

Իսկ որովհետեւ կարգաւ պիտի խօ-
սէին, ուստի Ատենայեալ սրբազանը զրա-
բարեան Սահակ եպիսկոպոսի ըսաւ. «Բանն
Սահակ եպիսկոպոսի է»: Կարա-
պետ եպիսկոպոս, իբր զորք աշակերտ,

ընդմիջեց. «Ողջ այդպէս, այլ բանն առ
Սահակ եպիսկոպոս անեղց ես»:

Սիմէոն սրբազան, միշտ համակեր-
պող, «Ուրեմն բանն առ Սահակ եպիսկո-
պոս»: Եղիշէ վարդապետ յայնժամ ընդ-
միջեց ըսաւ. «Ողջ այդպէս, այլ բանն
Աստուծոյ առ Սահակ եպիսկոպոս, զի
ոչ յանձնէ ինչ խօսելի, այլ Աստուծոյ»: Ատենայեալ
սրբազանը. «Ողջ այդպէս, այլ ինչն
հակախոսեցաւ»: Երբ կապեցին, «Փո-
խանորդ իմ է Եղիշէ վարդապետ, նա
խօսեց իմ է Եղիշէ վարդապետ, եւ
«Ուրեմն Եղիշէ վարդապետ խօսեցի
զեւեւեւիցն վառուց»: Եղիշէ վարդապետ.
—«Տեսնու է երկիր լրիւ իւրով աշխարհ
եւ ամենայն բնակիչը նորա»: Ատենայեալ
սրբազանն «Զեւեւեւիցն սաս զվառուց»: Եղիշէ
վարդապետ. — «Տէր ո՞չ զիտէ
զեւեւեւեւեւ մեր»: Ատենայեալ սրբազանն
«Ուրեմն լրիւ իւր»: Եղիշէ վարդապետ
հին միաբանները ցոյց տալով կը պատաս-
խանէ. «Եթէ ես լուսեցի, քարինքդ աղա-
ղակեցին»: Վերջապէս միաբաններուն
տարբերակները որոշեցու յօդուածին
վրայ սկսաւ վիճարկութիւնը:

Որովհետեւ խնայողութիւն պիտի ըլ-
լար, ուստի եպիսկոպոսները պիղծեցին որ
կ'օրոք տարեկան առնեն, միւսը ի
հնուց անտի 5 ոսկի կը ստանային: Ե-
պիսկոպոսներուն այս ծարպիկ անտեսա-
ղիւտութեան նայելով վարդապետները
սիրտ առին եւ առաջարկեցին որ իրենք
ալ տարեկան երեք ոսկին տեղ վաճառու-
նան, մանաւանդ իրենց աշխատու-
թիւնը եպիսկոպոսներէն շատ աւելի ծանր
էին. վեճը փրթաւ, ալ շուտ գոյուեցաւ,
համաձայնեցան որ եպիսկոպոսը եւ վար-
դապետը 5օական ոսկի տարեկան առ-
նեն, հաւատարմութիւն: Հապա սարկա-
ւազներն ու զպիւնքն ու քրձազգեստ-
ներն. — Որոշուեցաւ որ սարկաւազներն
որպէս ի հնուց անտի դարձեալ մէկ ոսկի
եւ միւսները կէս կէս ոսկի առնեն: Ինչ
զերակիչն հաւատարմութիւն:

«Ողջի կ'ուղծեմ» Բզէզը կը տղար,
այսինքն Կարապետ Սարկաւազ Պարտի-
զակցի խօսիլ կ'ուղտ բողբոջու համար
այդ անխառնութեան զէմ եւ անորդի դա-
սակարգով, որմէ էր ինք, շահերը պայտա-
նելու համար, ինչպէս բրին իրենց համար
եպիսկոպոսը եւ վարդապետը: Բզէզին
տղիւնը Ատենայեալ սրբազանը չսկսու կը
զարնէ Սահակ եպիսկոպոս տեսնելով որին
օրէնքը կը քանգոյն սարկաւազի թոյլ տըր-
ուելով որ խօսի ի ներկայութեան Պարտի-
զակցի եւ եպիսկոպոսներու, հազիւ ձայ-
նով մը ինչուցաւ Պարտիզակցիին կա-
մար բերեց զոտարկ. «Մեղայ Աստուծոյ,
մեղայ»: Այլ Բզէզը կը տղար, վաճառ
զի Ատենայեալ սրբազանն ակամայ ըս-
տիպուած էր ըսել թէ «Ողջը տիտղոսը
Կարապետին է»: Կարգ թէ Բզէզը ար-
տասանած էր թէ անխառնութիւն է որ
եպիսկոպոսներն հինգի զէմ եւ վարդա-
պետներ երեքի զէմ 5օական ոսկի առ-
նեն, եւ սարկաւազներուն ու միւս-
ներուն անփոփոխ մնան: Սահակ ե-
պիսկոպոս այս անգամ աշուրները վեր
սկսեց, թեւեւ բանաւորով ոտքի ելաւ
եւ գոչեց. «Տէր, մի համարիր զոցա
զայն մեղա»: Իսկ Եղիշէ վարդապետ
նոյնպէս ոտքի ելած սկսաւ մեռելաթաղի
ժամբողջն սա վկայութիւնը բերելով
վրդակի ժողովը, «Շուրջ պատեալ զինեմ»,
Աղմուկը շատցաւ, շարքը բողբոջով
մեկնեցան: Եւ ալ այն օրէն ի վեր ընդ-
հանուր ժողով չկազմուեցաւ, մինչեւ որ
վաճառի պարտքը առնելի քանակութեան
մը բարձրացաւ:

Երեք օր յետոյ առաւուտուն զէմ
մօթեցուցաւ բոլ մը տեսուեցաւ
Սուրբ Յակոբայ գմբեթին ծայրը թա-
ւած: Միաբանք այդ բուրն վախճանե-
լովով երբ սարապախար եղած էին անա
Սահակ եպիսկոպոս ու Եղիշէ վարդապետ
իրարու փաթեցանով եւ լալով սկսան
սպալխարկութեան սա շարակաւոր որդա-
ծայն երկրի. «Մեղայ միմեւ իրկինս եւ
զարգար զգաւունքս քո...»: Այլ
յանկարծ նոր տեսարան. խոշոր թըք-
չուն մը գալով ուժգին կոցեց բուն
եւ փախցուց: Զայս տեսնելով Սահակ
եպիսկոպոս եւ Եղիշէ վարդապետ ծուր
զրին եւ աղաղակեցին առ Աստուած.
«Մի մեղ, Տէր, մի մեղ, այլ անուան
քում տուր զիս»: 1880ին ծերուկ ու քիչ մը սեւեւ
մարդ մը լոկի մնչիկ կը մտնէր մեր
վաճառ եւ կը քաղուէր անուշ քնքի մը
մէջ. այս մարդն էր Կարնոյ Նշանաւոր
առաջնորդն Յարութիւն եպիսկոպոս: Ե-
ղիշէ վարդապետ ամէն անգամ որ Յա-
րութիւն եպիսկոպոսը տեսնէր, կ'ըսէր.
«1872ին Աստուծմէ զրկուած թոշանն
այս մարդն ըլլալու է»:

Վ. Ե. Զ.

ՕՁՆԵՑԻՆ

Այսօր մեր կեդրոնի կը տօնէ Օձնե-
ցին, ուստի համառոտ տեղեկութիւն մը
կուտանք այդ բարձր անձնաւորութեան
վրայ:

Հայ նուիրագրութեան մէջ Յով-
հաննէս իմաստասէր Ե. դարու ե-
կեդրեցական հեղինակութեանց հետ
հաւատար պատուով կը յիշատակուի
եւ թողած է նշանակելի արդիւնք-
ներ: Գուգարաց Տաշեքը (հիմակ
Լու) գաւառին Օձնէ գիւղը ծնած
էր, մանուկ հասակին մէջ աշակեր-
տեցաւ թէղուորոս Գուգարացի,
նշանաւոր հայ վարդապետ մը, իրեն
դասընկեր ունենալով նաեւ Սահակ
Ծորովորեցին:

Օձնեցին յաջորդեց Եղիա Արճի-
չեցի կաթողիկոսին, 718 ին բարձ-
րանալով հայրապետական գահը,
ու պաշտօնավարեց 11 տարի, մին-
չեւ 729, մեծ հռչակ տարածելով
շուրջնակալ:

Եկեղեցական կարգերը ալ սկը-
սած էին խանգարուիլ, օտար ոռ-
վորութիւններ շատ տեղ աղստ առ-
պարեզ դուռն էին, երեւութական
եւ Պալիկեան աղանդներուն արշաւը
ճշմարիտ վտանգ մը դարձած էր,
ու քաղկեդոնական ոտնխառնութիւնը
Եղիշէ սկսեալ չէին դադրած սպառ-
նայից երեւոյթ մը առնել նուիրա-
պետական ավտոլին անկախութեան
զէմ: Այս ամենուն առջեւ հաստա-
կոււ թաւմը մը պէտք էր կանգնել:
Յովհանն իմաստասէր յաջորդեցաւ
ձեւադրեալ այդ պատնէյը, Դուրայ
ժողովը գումարելով 719ին:

Գեղեցիկ Առեւտուրէն մը ըրաւ
իմաստասէր կաթողիկոսը ժողովին
մէջ, եկեղեցական բարեկարգու-
թեան մասին: Ապա հայ եկեղեցիի
ուղղափառ դաւանութեան հակա-

ուսկող աղանդները վտարուեցան.
Գաղկեդոնականաց մասին նախա-
պէս տրուած վճիռներն հաստատ-
ուելով, զգուշական միջոցներ ձեռք
առնուեցան:

Դուրայ ժողովը հաստատեց 32
բարեկարգական կանոններ, որք
պահէր, պատկերներու, ամուսնու-
թեան եւ ուրիշ կարեւոր խնդիրնե-
րու վրայ աղաւտ տեսութիւններով
լի են: Օձնեցի հրատարակեց նաեւ
մեր կանոնագիրքը, որ հայ եկե-
ղեցական կանոնագրութեանց վա-
ւերական հաւաքածոյն է, եւ ան-
համեմատ բարձր դիրք ունի քան
Սուրբ-Իսիդորոս Մերկատորի կա-
նոնները, որոնց կարծեցեալ հեղի-
նակութիւնը Արեւմուտքի մէջ այն-
քան խաղվածեանց պատճառ ե-
ղաւ: Օձնեցին ժողովակ մըն ալ
գումարելով դատաւարեց Սար-
գիս Մայրադոմեցիին եւ Բարշա-
պուհ Մարտիրոս յաւակնութիւնները:

Իմաստասէր ունի գրական գոր-
ծեր ալ, նշանաւոր են իր հո-
ւերքը ընդդէմ երեւութականաց եւ Պա-
ղիկեանց. գրած է նաեւ Յուդէո-
քոչ Եկեղեցաց եւ Աւագ տօներու շուր-
հանքեր: Իր բոլոր գրածներուն մեջ
կը տեսնուի խոր հիմունքներ, թա-
փանցող միտք, որոնց համար ժա-
մանակակից դուր պատուեց զինքը,
Իմաստասէր տիտղոսը տալով: Ապագայ
եկեղեցական բարեկարգութեան ժո-
ղովի մը մէջ Օձնեցին ապահովապէս
պիտի ներկայանայ իբր ծանրակշիռ
հեղինակութիւն մը:

Կ. Ա.

ԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՄԱՐԻՆ-ԴԻԿԻՎ ԿԱԶՄԱՐԱՆԸ
Ինչպէս արդէն ծանուցուեցաւ
Մարի-Գիւգի նորակառուց վարժա-
րանի բացման հանդէսը վաղը տեղի
պիտի ունենայ նախագահութեամբ
Սրբազան Պարտիզակցիին:

Թաղական Խորհուրդը այս առ-
թիւ հրաւէր զրկեց բոլոր պաշտօ-
նական մարմիններու ներկայ գրա-
նուի սոյն հանդիսին:

ԴԱՏԱՍՏԱՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՐԴԻ
Դատաստանական խորհուրդը ե-
րէկ գումարեցաւ Պարտիզակցիին
մէջ, նախագահութեամբ Պարտի-
զակցիին ֆոնտիւրը չէր եւ զբաղե-
ցաւ անհամապատասխան խնդիրներով:

ԳՐՈՒՍԱՅԻՆ ԱՌԱՋԵՆՈՐԴԸ
Պրուսայի առաջնորդ Տ. Բար-
թոլիմէոս Սրբազան իր հրաժարա-
կանը երէկ գրաւոր զրկեց Գաղա-
քական ժողովի Ատենայեալին: Այդ-
հրաժարականը նկատողութեան պի-
տի առնուի վարչութեան առաջնակայ
նստին:

ԹԵՐԹՈՒՆ «ՀԱՅԻՐԱՆԻԻ» (81)

ՊԱՐՈՆ ԼԵՒՈՒՔ

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

ԱՆՈՒԱՆ ՊԱՏԻԸ

Իսկ Մարտիալ այս կացութիւնէն կը
հրապարակէր առանց կասկածելու:

Ինչպէս կարելի էր մտաբերել թէ այս
անբոժ աչքերով եւ տղու նման անկեղծ
ժպտով աղջկան բոլոր ըրածները կեղծ
էին...

Ակամայ կը բաղդատէր զինքը լուրջ
Մարի-Անի եւ իր երեւակայութիւնը մէ-
կէն միւսին միջեւ ծածանելով հակա-
պատկերին տարօրինակութիւնէն առնելի կը
զրգուէր:

Օրը Պանչ սեղանին վրայ իր քովը
նստեցուցին էր զայն, եւ զուարթութիւն կը
խօսակցեցին, երբեմն կը ծիծաղէին իրենց
սեղանակիցներուն վրայ, երբ քիչ մը
առաջուան վեճը նորին կը սկսէր եւ զին-
ւոյ ազդեցութեամբ երթալով կ'ոյժոյժար:

Բայց աղանդներն անոնց խօսակցու-
ի ընդ ընդմիջեց: Մասնակցող Ծառանի

զինի հրամցուցին եւ ամէնքն սկսան խօսիլ
զայնակիցներուն կենացը, որոց յարկեական
սուրհանդէսը Լուի Ժոզէ Ֆրանսա բերե-
րէն. կը խմէին Անգլիական, Բրուսիաց-
ւոյ, Ռուսաց կենացը, որոց ձիւրը Ֆը-
րանսացուց նորաբոյս հոնձերը կու-
տէին:

Գաւառներու ընդհանրման մէջ տեղ
մէկէն ի մէկ էջօրվալի անունը արտա-
սանուելով՝ Մարտիալ իր յափտակութե-
նէն անխորհեցաւ:

Երբեմնի աղեւտական մը, որ սեւ մե-
տաքէ փոքրիկ գդակ մը գրած էր, ոտք
եկաւ ու առաջնորդեց որ ամէն միջոց ի
գործ դրուի էջօրվալի պատուը աքսորել
սալու համար:

Անանկ մարդու մը ներկայութիւնը
մեր նախնային համար անպատուութիւն
է. կատարի ռամկապետական մըն է նա
եւ այնքան վտանգաւոր համարուած է
որ, Պ. Ֆուրէ իր ցանկին մէջ նշանակած
է զայն եւ հոս ալ ոստիկանութեան հրա-
կոչութեան տակ է:

Այս առնախօսու էջօրվալի պատուին
չնորհի: Երբ որ մայրաքաղաք Զաւարութեան
մէջ չէր ինկած, եւ ասոր համար աչքերը
կատարելութեամբ բացած էր ու առնու-
թեամբ արքայի կ'երեւնար:

Ամէնքը զինքը մտիկ կ'ընէին, բայց
լուս կը կենային. ամենուն աչաց մէջ
վարանում կը տեսնուէր:

Իսկ Մարտիալ անքան զգուշակ էր
որ, Օրը Պանչ նշանակեց եւ վախցաւ որ
պիտի նուաղի:

Ինչպէս այսքան ալալուցաւ, կ'ը-
սէր ինքնինքն երկարութեամբ:

Պատ

